

9. Двойных К. Е. Пеаналитический менеджмент для крупного бизнеса // Менеджмент и менеджер. — 2003. — № 8.
10. Платонов Ю. П. Народы мира в зеркале геополитики (структура, динамика, поведение): Учеб. пособие. — С.Пб.: Изд-во Спбкт-Петербург. ун-та, 2000.
11. Двойных К. С. Модель інтеграційної дипломатії // Науковий вісник Дипломатичної академії України. — 2003. — № 9.

УДК 339.727.22/24

В. А. Бабенко

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІ РУХУ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ

До прямих іноземних інвестицій (надалі — ПІІ) належать інвестиції, які передбачають встановлення довготермінових фінансово-економічних відносин і відображають тривалий інтерес і контроль, виявляє і здійснює організація — резидент однієї економіки або країни щодо підприємства, яке є резидентом іншої економіки або країни. Прямі іноземні інвестиції прийнято вважати безпосередньою участю іноземного інвестора (інвесторів) у виборі об'єкта інвестування, здійсненні вкладень, отриманні кінцевого результату. Іноземний інвестор бере участь, як правило, у всіх стадіях інвестиційного процесу, у тому числі в інвестиційних дослідженнях, проектуванні, будівництві, технічному оснащенні побудованих чи реконструйованих підприємств тощо.

У сучасних умовах розвитку економіки іноземні інвестиції відіграють особливу роль серед форм міжнародного руху капіталу, оскільки при переході товарного виробництва від стадії світового ринку до стадії світового господарства виникає міжнародне переміщення вже не тільки товару, а й чинників його виробництва, насамперед капіталу у формі прямих інвестицій.

У зв'язку з цим інвестиційна діяльність суб'єктів господарювання вимагає глибоких знань теорії та практики прийняття рішень у сфері обґрунтування інвестиційної стратегії, виборі напрямів та форм інвестування, а пошук шляхів удосконалення відносин в інвестиційній сфері в умовах ринкової трансформації економіки є не лише актуальним, а й важливим завданням теоретичного та практичного значення.

Досліджуючи теоретичні та практичні засади інвестування, автор спирався на авторитетну думку відомих вітчизняних спеціалістів, таких як І. А. Бланк, Б. В. Губський, К. Г. Зуллас, Л. І. Нейкова, А. А. Пересада, та іноземних — В. Бернс, Г. І. Бірман, В. С. Балабанов, Дж. М. Кейнс, В. В. Ковальов, І. В. Ліпсіц, Г. Марковіц, П. Массе, М. Міллер, Ф. Модільяні, В. Шарп, П. М. Хавроанек та ін.

Метою даного дослідження є з'ясування динаміки та структури ПІІ в сучасному світовому господарстві для визначення перспектив України в цьому процесі.

Перші ПІІ виникають у XVII ст. і пов'язані з діяльністю створеної в Англії Ост-Індської компанії.

Наприкінці XIX — на початку XX ст. у зв'язку з розвитком промисловості та інфраструктури Американського континенту та Індії туди направляються потоки ПІІ.

До Другої світової війни основна частка ПІІ припадає на обмін між Європою та Америкою. Хоча вже тоді 53% ПІІ Великої Британії йшли у добувні галузі і 31% — в інфраструктуру країн Азії, Африки та Латинської Америки.

У цей період відкриваються перші філії американських корпорацій «Форд» і «Дженерал моторз» в Європі, Латинській Америці та Азії. В цілому розвиток ПІІ йде повільними темпами.

Бурхливе зростання потоків ПІІ розпочинається в повоєнні роки, особливо з початку 1960-х рр. внаслідок поглиблення транснаціоналізації і формування світогосподарського поділу праці. Сукупні прямі іноземні інвестиції після Другої світової війни мають усталену тенденцію до зростання з 68 млрд доларів в 1960 р. до 211 млрд доларів у 1973 р. і 3,2 трлн доларів у 1996 р., що засвідчує зростаючу роль цього чинника в економічному розвитку світового господарства і становлення інвестиційної глобалізації [1].

Динаміка ПІІ має стійкий позитивний характер: якщо напередодні Першої світової війни вони становили лише приблизно 10% всіх закордонних капіталовкладень, то наприкінці 1990-х рр. їх обсяг зріс більш ніж утричі. Річний обсяг ПІІ світу у 1980 р. дорівнював 57 млрд дол., у 1990 р. — 172 млрд дол., у 1995 р. — 331 млрд дол., у 2000 р. — 1271 млрд дол. Накопичені ПІІ за цей період просто вражають: 1980 р. — 615 млрд дол., 1990 р. — 172 млрд дол., 1995 р. — 2937 млрд дол., 2000 р. — 6314 млрд дол. [2, 42–43].

Компанії, фізичні особи, уряди та міжнародні організації щорічно вивозять за кордон капітал на суму близько 1,0 трлн. дол., у тому числі 0,15–0,25 трлн дол. прямих інвестицій [3, 263].

Характерно, що в 1990-ті рр. склалася тенденція випереджаючого зростання ПІІ у порівнянні з ростом світового ВВП і міжнародної торгівлі (навіть незважаючи на фінансову кризу 1997–1998 рр.). Так, у 1999 р. приріст світового ВВП склав 3%, світової торгівлі — 4,6, а ПІІ — 25,3% [4, 19–20].

Стрімке зростання темпів ПІІ пояснюється декількома причинами.

По-перше, незважаючи на загальне зменшення торговельних бар'єрів, яке ми спостерігаємо впродовж останніх 30 років, комерційні фірми й досі побоюються протекціоністських заходів з боку урядів інших країн. Керівники компаній розглядають ПІІ як засіб обійти бар'єри, що можуть з'явитись у майбутньому. Інвестиції багатьох японських автомобільних компаній у США в 1980-ті рр. й на початку 1990-х рр. були спричинені бажанням максимально скоротити імпорт з Японії і в такий спосіб усунути напруження в торгівлі між двома країнами.

По-друге, різке збільшення потоків ПІІ, що спостерігається останнім часом, значною мірою завдячує драматичним політичним та економічним змінам, які відбулися та продовжують відбуватися у багатьох країнах, що розвиваються. Загальний рух у напрямку демократичних політичних інституцій та вільної ринкової економіки, сприяє збільшенню потоків ПІІ. Економічний розвиток,

дерегуляція, програми приватизації, відкриті для іноземних інвесторів, та усунення багатьох обмежень на ПІІ, які спостерігаються у більшості країн Азії, Східної Європи та Латинської Америки, роблять ці країни дедалі привабливішими для іноземних інвесторів. За даними ООН, у період з 1991 до 1996 р. понад 100 країн світу запровадили 599 поправок до законодавства щодо ПІІ. 95% цих поправок передбачали лібералізацію національного законодавства у сфері ПІІ з метою полегшення іноземним компаніям доступу на національні ринки. Бажання урядів цих країн полегшити практику ПІІ знайшло своє відображення у разючому збільшенні кількості двосторонніх інвестиційних угод, спрямованих на захист і заохочення інвестицій між двома країнами. За станом на 1 січня 1997 р. у світі налічувалося 1330 таких угод за участю 162 країн — втричі більше, ніж п'ять років тому.

Економіка масштабу, високий рівень концентрації виробництва та потреба в природних ресурсах — це чинники експорту ПІІ.

Потреба в капіталі, значна кількість національних філій, більш низькі витрати виробництва, більш великий захист внутрішнього ринку та його значний розмір є чинниками імпорту ПІІ.

Водночас слід зауважити, що існує багато чинників, що визначають рух ПІІ, які збігаються для країн-інвесторів та країн, які приймають ПІІ (приймаючі країни). До них належать: переваги розвитку НДДКР, рівень кваліфікації робочої сили, переваги у рекламі та розмір корпорації. Ці чинники обумовлюють потоки перехресних інвестицій.

Спостерігається не лише швидке збільшення потоків ПІІ, а й важливі зміни їх напрямків.

Лівова частка капіталопотоків йшла до промислово розвинутих країн: в 1990–1996 рр. приплив інвестицій сюди щорічно збільшувався в середньому на 3,6%, в 1997 р. він зріс на 30%, в 1998 р. — на 70%, в 1999 р. — 30%.

Історично склалося так, що більшість ПІІ спрямовувались з одних промислово розвинутих країн до інших (тобто ПРК одночасно виступали і експортерами, і імпортерами капіталу). Ініціюючи понад 95% прямих закордонних інвестицій, вони ж і отримували близько 75% цих інвестицій. Така ситуація цілком зрозуміла: адже саме ПРК, по-перше, мали надлишки капіталу, щоб інвестувати його за кордон, по-друге, ця група країн мала найпривабливіший інвестиційний клімат.

У той же час щорічний приплив ПІІ у країни, що розвиваються, характеризується нестійкою динамікою: так, якщо з 1990 по 1996 рр. включно він зростав на 21%, то в 1998 р. — лише на 0,5, а в 1999 — на 15%. Практично не збільшились ці капіталовкладення і в економіку постсоціалістичних країн.

За оцінками експертів, зсув міжнародних капіталопотоків в бік високо розвинутих країн — явище тимчасове. Все більша кількість країн, що розвиваються, та країн перехідної економіки реформують свої національні господарства з метою збільшення привабливості для іноземних інвесторів.

Експерти прогнозують суттєве збільшення обсягів ПІІ у регіони третього світу. Такий перерозподіл інвестицій пов'язаний із значними політичними та

економічними зрушеннями, які відбуваються в країнах, що розвиваються, та країнах перехідної економіки наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. Багато країн демонструють високі темпи економічного розвитку, підвищення рівня конкурентоспроможності економіки.

Наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. відновився приплив ПІІ до країн, що розвиваються. Лідером стала Латинська Америка, до якої разом з країнами Карибського басейну надійшло 97 млрд доларів прямих інвестицій (передусім до Бразилії (31 млрд дол.) та Аргентини (25 млрд дол.), на другому місці — Азія (91 млрд дол. ПІІ, з яких 84 млрд дол. припадають на країни Східної та Південно-Східної Азії), на третьому — Африка (11 млрд дол. ПІІ), яка, як і раніше, не становить значного інтересу для інвесторів.

Обсяги ПІІ в країни Центральної та Східної Європи, в тому числі Росію та Україну, досягли в 2001 р. рекордної позначки 28,2 млрд дол. [4, 19–20].

Це дає підстави прогнозувати в 2000–2015 рр. відновлення минулих темпів припливу ПІІ до країн т.з. периферії (від 18 до 22%) та зростання щорічного надходження ПІІ (в дол. 1999 р.) до 450–530 млрд в 2005 р., 1030–1430 млрд в 2010 р. та 2400–3800 млрд в 2015 р. [4, 19–20].

Отже, постає питання про необхідність державного регулювання ПІІ в країнах, що приймають.

Масштаби прямих інвестицій і темпи їх вкладання залежать від обсягів, капіталів країн-донорів і змін в економіці, юрисдикції, внутрішнього господарського механізму країн, що приймають іноземний капітал. Створення необхідних умов для сприятливого клімату для залучення прямого, реального капіталу — це комплексна проблема, яка містить у собі економічну, соціальну, політичну й технологічну складові. Світовий досвід доводить, що умови іноземним інвесторам створюються за допомогою економічних та соціальних заходів, юридичних норм, що є складовою інвестиційного законодавства держави, яка приймає капітал; міжнародних договорів; інвестиційних договорів між іноземним інвестором і державою, яка приймає, страхування інвестицій у національних та міжнародних страхових організаціях.

Література

1. ЮНКТАД 1997. — Женева, 1997. — С. 2: Corporativ. Leipziger Beitrage Zur Universal Gezchichte und vergleichenden Gesellschaftsordnung. — 5 Jahrgang, 1995, Heft 4. S.151.
2. Габайдуліна Ф. Прямые ипострапные ипвестиции, деятельность ТНК и глобализация // МЭ и МО. — 2003. — № 2.
3. Шевчук В. Я., Рогожин П. С. Основи іпвестиційної діяльності. — К.: Генеза, 1997.
4. Загашвили В., Шишков Ю. Мирова торговля и международные ипвестиции // МЭ и МО. — 2000. — № 8.
5. Шакина А. Прямые ипострапные ипвестиции в странах Восточной Европы // МЭ и МО. — 2003. — № 2.